

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
 Навчально-науковий інститут денної освіти
 Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання
 Кафедра правознавства

СИЛАБУС
 навчальної дисципліни
«Сімейне право»
 на 2023-2024 навчальний рік

Курс та семестр вивчення	3 курс, 5 семестр
Освітньо-професійна програма	Право
Спеціальність	081 Право
Галузь знань	08 Право
Ступінь вищої освіти	бакалавр

ПІБ НПП, який веде дану дисципліну,
 науковий ступінь і вчене звання,
 посада

Кульчій Олег Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент
доцент закладу вищої освіти

Контактний телефон	+38-050-966-02-81
Електронна адреса	law.chair@gmail.com
Розклад навчальних занять	http://schedule.puet.edu.ua/
Консультації	он-лайн: електронною поштою, пн-пт з 10.00-17.00
Сторінка дистанційного курсу	https://el.puet.edu.ua/

Опис навчальної дисципліни

Мета вивчення навчальної дисципліни	Метою вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право» є необхідність у формуванні у студентів знань про правове регулювання сімейних відносин та основних навичок практичного застосування норм сімейного законодавства.
Тривалість	3 кредитів ЄКТС/90 годин (денна ф.н.: лекції 18 год., семінарські заняття 14 год., самостійна робота 58 год.; заочна ф.н.: лекції 10 год., семінарські заняття 6 год., самостійна робота 74 год.)
Форми та методи навчання	Лекції та семінари з використанням мультимедійних презентацій, демонстрація, обговорення, аналіз конкретних ситуацій, дискусія, дебати, аналіз конкретних ситуацій, складання документів. Методи навчання - викладення наукового і навчального мультимедійного матеріалу з основних розділів, тем навчальної дисципліни на лекційних заняттях в аудиторії; закріплення, систематизація та узагальнення теоретичних знань, що були отримані студентами під час лекційних занять, самостійного опрацювання рекомендованих джерел інформації та представлення результатів самостійної роботи в письмовій формі (навчальне (практичне) завдання, реферат(есе) за заданою проблематикою), на семінарських/практичних заняттях та передсемінарських, передекзаменаційних індивідуальних консультаціях; під час проведення інтелектуальних ігор, диспутів, дебатів
Система поточного та підсумкового контролю	Поточний контроль: відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; доповіді з рефератами та їх обговорення; тестування; поточна модульна робота Підсумковий контроль: залік (ПМК)
Базові знання	Наявність знань про права людини, правове регулювання цивільних відносин (Конституційне право України, Цивільне право)
Мова викладання	Українська

Перелік компетентностей, які додатково забезпечує (розвиває) дана навчальна дисципліна, програмні результати навчання

№ з/п	Компетентності, якими повинен оволодіти студент	Програмні результати навчання
<i>Загальні компетентності</i>		
1.	здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 2)	давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю (РН 5)
2.	здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК 11)	знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права (РН13)
3.	здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми (ЗК 12)	пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (РН 19)
<i>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності</i>		
4.	цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи (СК 3)	знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини (РН 2)
5.	здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права (СК 5)	застосовувати інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права (РН 8)
6.	здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції (СК 12)	виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки (РН 20)
7.	здатність до критичного та системного аналізу правових явищ (СК 13)	готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях (РН 21)

Тематичний план навчальної дисципліни

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи у розрізі тем (вказано для студентів заочної форми навчання)
Тема. 1 Поняття сімейного права та його джерела.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.	<i>Питання для самостійного опрацювання</i> 1. Поняття сімейного права та його співвідношення з іншими галузями права. 2. Предмет та методи регулювання в сімейному праві. 3. Основні джерела сімейного права. 4. Загальний аналіз Сімейного Кодексу України. 5. Провести порівняльно-правий аналіз сімейного та цивільного права. 2. Підготувати доповідь. <i>Практичні завдання:</i> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. Провести порівняльно-правий аналіз сімейного та цивільного права. Підготувати доповідь. Звернутися до основної та додаткової навчально-методичної літератури, а також бібліотечно-бібліографічних електронних ресурсів: Сімейне право України: підручник/за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
Тема 2. Сімейні правовідносини.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання	<i>Питання для самостійного опрацювання</i> 1. Поняття сім'ї в соціологічному і юридичному значенні. 2. Учасники сімейних правовідносин. 3. Підстави виникнення та припинення сімейних правовідносин. 4. Захист сімейних прав. 5. Позовна давність у сімейному праві України.

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи у розрізі тем (зазначено для студентів заочної форми навчання)
	самостійної роботи; тестування.	Підготувати реферат на тему «Способи та форми захисту сімейних прав». <i>Практичні завдання:</i> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. Звернутися до основної та додаткової навчально-методичної літератури, а також бібліотечно-бібліографічних електронних ресурсів: Ватрас В. А. До питання про поняття сімейних правовідносин// Молодь у юридичній науці. Хм., 2019. Підготувати реферат на тему «Способи та форми захисту сімейних прав».
Тема 3. Поняття шлюбу. Укладення шлюбу.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.	<i>Питання для самостійного опрацювання</i> Підготувати тези на теми: «Укладення шлюбу з іноземним елементом», «Юридичне значення релігійних шлюбів у сімейному праві», «Основні умови вступу у шлюб». <i>Практичні завдання:</i> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО.
Тема 4. Особисті немайнові правовідносини подружжя.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи, тестування.	<i>Питання для самостійного опрацювання</i> 1. Загальна характеристика особистих правовідносин подружжя. 2. Види особистих немайнових прав кожного з подружжя. 3. Способи забезпечення особистих немайнових прав подружжя. 4. Захист особистих прав подружжя. Здійснити порівняння особистих немайнових прав подружжя, які передбачені Кодексом про шлюб і сім'ю 1969 р. та Сімейним кодексом України 2002 р. <i>Практичні завдання:</i> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО.
Тема 5. Майнові правовідносини подружжя. Шлюбний договір.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.	<i>Питання для самостійного опрацювання</i> 1. Майнові права та обов'язки подружжя. 2. Види режимів спільності майна подружжя. 3. Договір між подружжям щодо майна. 4. Поняття та правова природа шлюбного договору. 5. Правові наслідки визнання шлюбного договору недійсним. <i>Практичні завдання:</i> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. Підготувати проекти шлюбного договору, за умов укладення до реєстрації шлюбу та після реєстрації шлюбу. Звернутися до основної та додаткової навчально-методичної літератури, а також бібліотечно-бібліографічних електронних ресурсів: Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики: монографія; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". Одеса : Фенікс, 2018. 375с.
Тема 6. Припинення шлюбу.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.	<i>Питання для самостійного опрацювання</i> 1. Підстави припинення шлюбу. 2. Способи припинення шлюбу. 3. Правові наслідки визнання шлюбу недійсним. 4. Встановлення режиму окремого проживання подружжя та поновлення шлюбу. 5. Визнання шлюбу недійсним. <i>Практичні завдання:</i> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи у розрізі тем (вказано для студентів заочної форми навчання)
		<p>НМП чи у СДО. Підготувати доповідь на тему: «Юридичні наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя». Ознайомитись з додатковою літературою: Антошкіна В. Договірне регулювання відносин з надання утримання між подружжям (колишнім подружжям)// Право України. 2019. №14.</p>
<p>Тема 7. Підстави виникнення правовідносин між батьками і дітьми. Визначення походження дітей.</p>	<p>Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.</p>	<p><i>Питання для самостійного опрацювання</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Встановлення походження дитини. 2. Встановлення батьківства в судовому порядку. 3. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою. 4. Оспорювання батьківства. <p><i>Практичні завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. Підготувати презентацію на теми: «Оспорювання батьківства», «Встановлення батьківства : міжнародний досвід», «Порядок встановлення походження дитини». Звернутися до основної та додаткової навчально-методичної літератури, а також бібліотечно-бібліографічних електронних ресурсів: Костяшкін І. О. До питання про підстави виникнення сімейних правовідносин у правовій доктрині. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 3. 2021. С 64-69
<p>Тема 8. Особисті правовідносини між батьками і дітьми. Позбавлення і обмеження батьківських прав.</p>	<p>Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.</p>	<p><i>Питання для самостійного опрацювання</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Види прав та обов'язків батьків, їх характеристика. 2. Способи захисту батьками прав дітей. 3. Підстави позбавлення батьківських прав. 4. Поновлення батьківських прав. 5. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав. <p><i>Практичні завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. <p>Опрацювати з Єдиного державного реєстру судових рішень п'ять судових справ про позбавлення і обмеження батьківських прав.</p>
<p>Тема 9. Майнові правовідносини між батьками і дітьми. Аліментні зобов'язання батьків і дітей.</p>	<p>Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.</p>	<p><i>Практичні завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. <p>Підготувати проект позовної заяви про стягнення аліментів. Ознайомитись зі справою «Мала проти України» (Скарга 4436/07) : рішення Європейського Суду з прав людини від 17 лист. 2014 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_a23</p>

Назва теми	Види робіт	Завдання самостійної роботи у розрізі тем (вказано для студентів заочної форми навчання)
Тема 10. Особисті немайнові права і обов'язки та аліментні правовідносини інших членів сім'ї та родичів.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.	<p><i>Питання для самостійного опрацювання</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття членів сім'ї та родичів. 2. Особисті немайнові права і обов'язки інших членів сім'ї та родичів. 3. Аліментні зобов'язання інших членів сім'ї. 4. Підстави звільнення від сплати аліментів інших членів сім'ї та родичів. <p><i>Практичні завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. <p>Скористатись Сімейним кодексом України від 10.01.2002 року № 2947-III / Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. (Редакція від 01.01.2022 р.)</p> <p>Письмово розкрити поняття: «інші члени сім'ї», «родич», «свояцтво», «аліментне зобов'язання», «утримання».</p>
Тема 11. Усиновлення. Інші форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: опіка та піклування, патронат.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування.	<p><i>Питання для самостійного опрацювання</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повноваження органів опіки та піклування щодо захисту інтересів дітей-сиріт, та дітей позбавлених батьківського піклування. 2. Поняття усиновлення та його правові наслідки. 3. Права та обов'язки усиновлювачів та усиновлених. 4. Припинення усиновлення: основи, порядок, правові наслідки. 5. Інститут патронату в Україні. <p><i>Практичні завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. <p>Скласти порівняльну таблицю інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Визначити спільні та відмінні риси опікуна та піклувальника.</p>
Тема 12. Правове регулювання сімейних відносин за участю іноземців та осіб без громадянства.	Відвідування занять; захист домашнього завдання; обговорення матеріалу занять; виконання навчальних завдань; завдання самостійної роботи; тестування; поточна модульна робота.	<p><i>Питання для самостійного опрацювання</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття іноземного елемента у сімейних правовідносинах. 2. Правове регулювання укладення та розірвання шлюбу за участі іноземців та осіб без громадянства. 3. Правове регулювання усиновлення іноземними особами та осіб без громадянства. 4. Застосування в Україні законодавства іноземних держав та міжнародних договорів. <p><i>Практичні завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Скласти термінологічний словник до теми. 2) Вирішення практичного завдання (кейс), запропонованого за НМП чи у СДО. <p>Ознайомитись із Законом України «Про міжнародне приватне право». Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32, ст.422</p>

Інформаційні джерела

1. Боднар Т.В., Михальнюк О.В. Сімейне право: практикум. К.: Алерта, 2019. 132 с.
2. Дякович М.М. Сімейне право України : Навчальний посібник. К. : ЕКУС, 2022, 416 с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / під ред. Д.В. Журавльова. К.: Центр навчальної літератури, 2018 р. 520с.
4. Сімейне право України : підручник / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзера. 2-ге вид. , стер. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 520 с.
5. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
6. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III / Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135. (Редакція від 01.01.2022 р.)
7. Чернега В.М. Сімейне (національне, міжнародне, порівняльне) право. К. : Ліра-К, 2023. 370 с.
8. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.

Програмне забезпечення навчальної дисципліни

- Сімейне право: Завдання для аудиторного тестування студентів спеціальності 081мб1 / М. С. Крилевець (Брюховецька). URL: <http://10.0.0.176/> (тести розроблені за допомогою комп'ютерної програми тестування знань студентів Opendest).
- Сімейне право. Дистанційний курс з дисципліни для студентів спеціальності 081 «Право». URL: <http://www2.el.puet.edu.ua/wk/course/view.php?id=2048>
- Бази нормативних документів (Ліга:Закон, НАУ; online-системи, у т.ч. «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>).

Політика вивчення навчальної дисципліни та оцінювання

- **Політика оцінювання здобувачів вищої освіти:** шкала та критерії оцінювання наведені у цьому силабусі, робочій програмі навчальної дисципліни та університетському «[Положенні про порядок та критерії оцінювання знань, вмінь та навичок здобувачів вищої освіти](#)». Додатково із загальною інформацією щодо оцінювання Ви можете ознайомитися у «[Положенні про організацію освітнього процесу](#)». Здобувачам слід враховувати, що значна кількість балів може бути отримана лише внаслідок роботи на семінарських заняттях, виконання практичних завдань, що накладає відповідні зобов'язання щодо систематичного відвідування таких занять або необхідність проактивної позиції здобувача щодо їх відпрацювання та виконання практичних завдань. Це пов'язано з тим, що сформованість результатів навчання на високому рівні можливо перевірити лише у ході практичної діяльності, застосування знань на практиці. Традиційні форми масового оцінювання (тестування, прості письмові роботи) здебільшого дають можливість перевірити лише знання. Слід враховувати, що бали, які можуть бути отримані за роботу на семінарських заняттях зазвичай не можна отримати шляхом підміни іншими (простішими) видами роботи для отримання високої оцінки.
- **Політика щодо термінів виконання та перескладання:** завдання, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, можуть бути оцінені на нижчу оцінку (50-75 % від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності, залежно від ступеня ризику несамостійного виконання, пов'язаного з простроченням). Перескладання модулів відбувається із дозволу провідного викладача за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний, індивідуальний графік тощо).
- **Політика щодо відвідування:** відвідування занять є необхідним. При цьому відвідування лекційних занять розглядається швидше як право здобувача, у той час як відвідування семінарських/практичних занять є обов'язком та безпосередньо впливає на оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, стажування тощо) навчання може відбуватись в он-лайн формі (Moodle) за погодженням із провідним викладачем. За умови працевлаштування за фахом можливе оформлення індивідуального графіка, що передбачає обов'язкове систематичне (не кумулятивно наприкінці семестру) відпрацювання пропущених семінарських/практичних занять у формах, погоджених з викладачем (співбесіда в режимі відеоконференції, виконання та особистий захист практичних завдань, тестування тощо).
- **Політика щодо академічної доброчесності:** студенти мають свідомо дотримуватися «[Положення про академічну доброчесність](#)», «[Кодексу честі студента](#)», а при виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (наприклад, наукові роботи, тези для виступу на конференціях, статті) також «[Положення про запобігання випадків академічного плагіату](#)». Додатково здобувачі освітньо-професійної програми право керуються «[Кодексом академічної доброчесності професорсько-викладацького складу, здобувачів освіти та співробітників спеціальності 081 Право](#)», який деталізує окремі вимоги університетських положень та доповнює їх політикою щодо використання інструментів штучного інтелекту. Списування та інші форми недоброчесної поведінки під час виконання поточних модульних робіт, тестування заборонено (в т. ч. із використанням мобільних девайсів, інструментів ШІ). Мобільні

пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування та підготовки практичних завдань в процесі заняття.

- **Політика визнання результатів навчання** визначена такими документами: [«Положення про порядок перезарахування результатів навчання, здобутих в іноземних та вітчизняних закладах освіти»](#); [«Положення про академічну мобільність здобувачів вищої освіти»](#); [«Положення про порядок визнання результатів навчання здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти»](#); додатково рекомендовано ознайомитися з [інфографікою](#) (розділ Освіта/Організація освітнього процесу/Неформальна освіта).
- **Політика вирішення конфліктних ситуацій:** [«Положення про правила вирішення конфліктних ситуацій»](#); [«Положення про апеляцію результатів підсумкового контролю у формі екзамену»](#). У разі, якщо владнати конфліктну ситуацію не вдалося (або за власним бажанням) – Ви можете звернутися до [уповноваженої особи з питань запобігання та виявлення корупції](#).
- **Політика підтримки учасників освітнього процесу:** у разі потреби Ви можете в будь-який момент звернутися за підтримкою. Для цього в ПУЕТ функціонують такі підрозділи: [Психологічна служба](#); [Студентський омбудсмен \(Уповноважений з прав студентів\) ПУЕТ](#); [Уповноважена особа з питань запобігання та виявлення корупції](#).
- **Безпека освітнього середовища:** Інформація про безпечність освітнього середовища ПУЕТ наведена у вкладці [«Безпека життєдіяльності»](#).

Оцінювання

Підсумкова оцінка за вивчення навчальної дисципліни, розраховується через поточне оцінювання

Таблиця оцінювання для здобувачів денної форми навчання

Види робіт	Максимальна кількість балів
(Теми 1-12): відвідування занять (за наявності конспектів занять та за умови присутності на них) – до 6 б.; обговорення матеріалу тем семінарських занять – до 35 б.; виконання навчальних та практичних завдань, завдань самостійної роботи, вибіркоче тестування (альтернативні форми роботи) – до 19 б; поточна модульна робота (тестування) (40 балів)	100
Разом	100

Таблиця оцінювання для здобувачів заочної форми навчання

Види робіт	Максимальна кількість балів
(Теми 1-12): відвідування занять (за наявності конспектів занять та за умови присутності на них) – до 6 б.; обговорення матеріалу тем семінарських занять – до 21 б.; виконання навчальних та практичних завдань, завдань самостійної роботи, вибіркоче тестування (альтернативні форми роботи) – до 33 б; поточна модульна робота (тестування) (40 балів)	100
Разом	100

Шкала оцінювання здобувачів вищої освіти за результатами вивчення навчальної дисципліни

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Дуже добре
74-81	C	Добре
64-73	D	Задовільно
60-63	E	Задовільно достатньо
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням навчальної дисципліни